

MAGYAR MÚZSA

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE

ÚJ FOLYAM 27. SZÁM • 2023. MÁRCIUS

Magyar Múza • 2023. március

AKNAY TIBOR • BALÁZS F. ATTILA • BOTOS KATALIN • FELLINGER KÁROLY
FÖLDESZ GABRIELLA • GÁGYOR PÉTER • PETRUSÁK JÁNOS • RAVASZ JÓZSEF
† SAITOS LAJOS • WODIANER-NEMESSURI ZOLTÁN • Z. NÉMETH ISTVÁN

DÖBRENTAI KORNÉL • ELMER ISTVÁN • HODOSSY GYULA • KISS BENEDEK
KELLER PÉTER • KONRAD SUTARSKI • MIKLÓS PÉTER • SARUSI MIHÁLY
PAYER IMRE • PÓDA ERZSÉBET • TARI ISTVÁN • SINKOVITS-VITAY ANDRÁS

KELLER PÉTER

„A BALATON AZ ISTEN KÖLTEMÉNYE”

Gárdonyi Géza és a Balaton

Gárdonyi somogyi kötődéséről Göre Gábor figurája, Szőlősgyörök és Karád kapcsán már több írás is megjelent. Szőlősgyörökhöz köthető írásai, a vele kapcsolatos helyi emlékek, Göre Gábor figurája bekerültek a *Somogyi értékek* közé. A Balatonnal való viszonya mégis feltáratlan terület. Ennek egyik oka talán az, hogy az ismertebb regényeiben éppen, hogy csak elő-elővillan a magyar tenger. Az *Egri csillagok*ban (1899-ben jelent meg folytatásokban a Pesti Hírlapban) távolságot jelöl: „Szarvaskő annyira van Egertől, mint Isaszeg Gödöllőtől vagy Siófoktól Füred a vízen át”. Az *Isten rabjaiban* (1906–1907) három nagy Tihanyból küldött fogas utal a tóra. A *Szunyoghy Miatyánk-jában* (1913) saját fiatalkori emlékeit idézheti ez a hasonlat: „Hedvig szemében benne volt a lelke minden sugarával: nyílt és kék szeme olyan volt, mint nyáron a Balaton.” Az *Ida regényében* (1918–1920) Fonyódon, egy kertben kezdődik Mikeyné szerelmi története. A másik lehetséges ok, hogy a ritkábban idézett műveiben szerepelnek inkább part menti vagy távolabbi, de Balatonhoz köthető településnevek (Badacsony¹, Boglár², Cso-pak³, Fonyód⁴, Füred⁵, Hévíz⁶, Karád⁷, Kenese⁸, Kesztyel⁹, Kötcse¹⁰, Siófok¹¹, Somló¹², Szántód¹³, Szőlád¹⁴, Szőlősgyörök¹⁵, Tátika¹⁶, Tihany¹⁷)

*

Gárdonyi a Balatonhoz gyerekkorától kötődött. Még nincs egy éves, mikor Kilitibe költöznek, ahol közel két évet él szüleiivel¹⁸. Sályi eredetű az első írásos utalás a tóra¹⁹, amiben 6–9 éves korában ígéretet tesz, hogy: „Még ha a világ végére, a Balatonig men-nénk is, én fölkeresem Vilma, és mégiscsak maga lesz a feleségem.” Az 1894-ben 31 évesen – amikor már Pesten él – írja *A Balaton* című versét.

Külföldön is gondol a tóra. A Boszporuszon elgyönyörködve gondol arra, hogy a Bala-tonnál „... a zalai partok mennyivel szebbek, zöldebbek, magasabbak.” (1899. április 12.)

Nemsokkal Isztambulból való hazatérte után a Pesti Napló 1899.szeptember 10-i szá-mában *Falusi nóták*²⁰ címmel jelenik meg, a később a *Falu visszhangja* – Buváry Livia szerint dalciklus²¹ – egyik Balatont idéző betét-verse, ami szintén egri alkotásnak mondható, és szintén szerelmes tárgyú.

Kifejezetten balatoninak mondható prózai írásai közül a *Hosszúhajú veszedelemben* szereplő *Egy korty víz* című történetet 1910. augusztus 2–13-a között²² veti papírra, a *Te, Berkenye* 1912. december 28-a és 1913. március 26 között²³ születik, a *Vallomást* pedig 1916. november 17. és december 5-e között²⁴ írja.

*

Dédapámat két erős szál köti az általa értelmezett balatoni tájhoz, mely délen Szőlősgyörökön²⁵ át Karádig²⁶, északon pedig a Somlóig²⁷ terjed. Az egyik az Istenkeresés, a másik a párkeresés.

Szőlősgyörökön fogalmazza meg életelvei között a Jézus-követést.

Devescerben megtapasztalja, milyen jó az Isten közelében élni:

„Uram, add szent kegyelmedet... Segíts küzdelmeimben. Őrizz meg minden bajtól, hogy téged zavartalanul szerethesselek, mert csak Te vagy az, akit szeretni tudok határtalanul és lángoló szívvel. Te vagy az én egyetlen és legönzetlenebb atyám...” (1882. szeptember 22.)

Itt írja és komponálja a *Fel nagy örömré* éneket, és itt gondol arra, hogy ferences szerzetes lesz.

Párkeresése már Szőlősgyörökön kudarcba fullad. Csutorás Lujza (Lóri) nem érti, hogy a fiatal tanítójelölt nem megsérteni és elhagyni akarja, amiért nem megy bálba, hanem nincsen pénze. Ez a Lóri aztán a balatoni évek alatt rendre meg akar menteni volt udvarlója közeledésétől minden számára ismerős hölgyet.

Az élő Gárdonyi szerint Karádon közel egy évet tölt Dédapám (1881. szeptember 28–1882. augusztus 13.) Itt merész kapcsolatépítésbe kezd: „Este szerelmesleveleket fogalmaztam Csik Ilkának, kibé szerelmes ugyan nem vagyok, de rettenetes kedvem jött az ilyen szerelmeslevelekkel való bolondozásra.” Ebből persze szerelem lesz, ami majd három hónap után szilveszterkor kikoszorúzással végződik. Csik Ilka után tavaszig nem foglalkozik női szívekkel, míg meg nem jelenik „az álomkép”: Farkas Vilma okleveles tanítónő, a tabi útbiztos leánya. Érdekesen fogalmaz az életrajz: „Ziegler Géza nem húzódozik tőle, nem bátortalankodik véle szemben. Annyira nem, hogy az első találkozásnál azt meri a leánynak mondani: Kis Vilma, nem fél, hogy beleszeretek abba a szép, csillogó szemébe?” Vilma válasza: „Nem. De mit szól hozzá majd az Ilka?” Csik Ilka tehát a háttérben követte az ifjú „rendező” Karádra is, és arra figyelmeztette a hölgy társakat, hogy „Ziegler minden kisleányt egyforma nótával járát le. Megismerkedik. Beleszeret. Otthagyja.”

Farkas Vilma azonban többet jelentett a fiatal tanítónak, mint a korábbi hölgyek. Közelebb férközött Gárdonyi lelkéhez, közvetlenségével, versírásra is ihlette. Három vagy négy havi szerelem után 1882. augusztus 13-án így búcsúzott tőle:

Isten veled! szép Vilmám, Isten áldjon,
Isten veled! kis harmatos virágom!
Két gerlét szétvert a vihar kegyetlen,
Boldogtalan nincs más, csupán mi ketten.
(Április)

Dédapám Karádról 1882. szeptember 5-én került Devecserbe. Előjárója, Tima főtanító Hermin lányának keresett vőlegényjelöltet, de mire Gárdonyi megérkezett, Lóri már előre részletesen tájékoztatta a lányát, Hermint az ifjú tanító szerelmi állhatatosságáról.

Devecserben a legszebb lány Gergelyi Katalin volt, aki szépségével és kedvességével meghódította az író is. Devecser fiatalsága rajongott a hölgyért, Katónak azonban megtetszett az ádámcsutkás néptanító, aki 1882. december 3-án azt jegyzi be naplójába, hogy „csak nekem mondta, hogy legyen máskor is szerencsém”. Három hónapi ismeretség után, 1883. február 22-én Kató szájából elhangzik az első szerelmi vallomás, de a boldogság nem tart sokáig, március 1-jén Katica egy levelet mutat Dédapámnak, amit szintén a szőlősgyőröki Csutorás Lujza írt neki, és ami a kapcsolat végét jelenti.

*

A szakítás után közel egy hónapra, 1883. április 2-án²⁸ kezd bele Gárdonyi első regénye, az *Almodozó szerelem* írásába, mely mindezen balatoni élmények újragondolása, átértékelése. Nemcsak a regényben előforduló helyszínek²⁹, epizódok³⁰, szereplők³¹, de maga a történet is arra utalnak, hogy saját, frissnek mondható élményeit veti papírra, és így nem csupán a keletkezés helye alapján sorolható az első, jelentősebb prózai írás is a Balatonhoz köthető művek közé.

E regény üzenetét, az Isten-keresés oldaláról megvilágítva, abban látom, hogy Dédapám a történetekben bemutatott sok szenvedés, fájdalom, a másik ellen elkövetett bűn mellett a másikért hozott áldozatokat is bemutatja két szálon is, az általa később is gyakran alkalmazott ellentétzissel. Írása pozitív végkicsengésű.

A mellékszálon, a léha és kicsapongó életet élő Guszti, rátalál egy csúnya lányra, aki őt megnyitja a szeretetre, képes lesz észrevenni és kimondani a hölgyre: – Kegyed jobb az angyaloknál, én lelkemből szeretem.

Ez a pálfordulás egy új embert teremt, aki egy életen teszi boldoggá feleségét és családját.

Ilona és Sándor története is hasonló. Sándor hosszú utat jár be, míg rájön, hogy lélekből kell a másikat szeretni. Kapcsolatuk elején „A leányka az Istent imádta. Sándor a leánykát...” Aztán Sándor megszőkteti Ilonát, a rengetegbe vonulnak, gyermekük születik, maghal, Ilona is tetszhalott lesz, Sándor szerzetesnek áll, kilép, majd megnősül, csalódik feleségében, felszarvazzák, bosszúból gyilkolni akar, de újra találkozik Ilonával, és miután „Letérdeltek gyermekük sírhalmához, és egy forró ima után elhagyták a rengeteget”, „Sándor Ilonával állt az oltár elé. A pap megáldotta szerelmüket.” Ez után következik a regény népmesére emlékeztető, szellemes formai megoldású, pozitív tartalmú zárómondata, ami azt üzeni, hogy csak ilyen alapon élhetnek az emberek boldog szerelemben: „...ma is boldogan élnek együtt, s boldogságuknak nem is lesz soha vége.”

Az ellentétzisek tanulsága: nekem kell megváltoznom, hogy a másik számára boldogságforrás legyek, és ez Isten áldásával meg tud valósulni.

Ez az első regény már elővételezi a *Titkosnapló* egy későbbi bejegyzését: „A szeretet mértéke: mennyit képes valaki valakiért szenvedni. Ezek a legerősebb fundamentumok minden regényben. Minden más szeretet voltaképpen csak kedvtelés. Az olvasó nem hisz benne.”³²

A fenti *Titkosnapló* bejegyzéssel való gondolati egyezőség, továbbá Nagyapám azon meglátása, hogy az *Álmodozó szerelem* későbbi regényekkel is mutat hasonlóságot, engem egy lépéssel tovább vezet. Én a későbbi írásokkal való hasonlóságot nemcsak a szereplőkben, az epizódokban látom, hanem a témában is.

A balatoni élményekhez köthető párkeresés, a férfi és nő kapcsolat Gárdonyi későbbi regényeiben is meghatározó elem, ami 1910-től már biztosan ismert az ismert irodalomtudomány számára. Oláh Gábor *Írói arcképek* című munkájában³³ így fogalmaz: „A láthatatlan ember két fiatal szerelmese ismétlődő motívuma a Gárdonyi történeti regényeinek”. Fel is teszi a kérdést: „Baj ez a sablonosnak tetsző mesefonás?” És a válasza: „Attól függ minden: milyen művészettel ismétlődnek a «leit-motívumok». Raffael Madonna-képein örökké visszatér Mária és a kis Jézus alakja, de hányféle körben, hányféle színben, hányféle változatban! Gárdonyinál sem lehet szó egyhangúságról; ha mesefonása nem mindig eleven is: emberei érdekesekek. S azután, mi az élet tulajdonképpen? A hím örök vágyása és küzdelme a nőért. Gárdonyinál ez a vezérmotívum.”

Oláh ráérez a balatoni élményekhez köthető Istenkeresésre, mint ismétlődő témára is. Ugyanebben a művében azt is állítja ugyanis, hogy Gárdonyi azért vonult el Egerbe, hogy Goethe-hez hasonló jó „író” lehessen, létezésünk titkára adhasson magyarázatot: „Magának él; annyira, hogy rá lehetne olvasni Goethe szavait: «Der Dichter muss ganz sich, ganz in seinen geliebten Gegenständen leben.» (...) Elvonul a sokszavú és kevésszívű világtól, hogy a csönd és a magánosság örök-ihlető sátorában próbálja megoldani milliomdszor a nagy kérdést: mi hát az ember?»³⁴ Maga is benne van, és felismerhető az általa megfogalmazott lét-titokban, ami így hangzik: „A világosság szülte az életet. Az élet szülte az akaratot. Az akarat szülte a bűnt. A bűn szülte a szenvedést. A szenvedés szülte a szeretetet.”³⁵

Oláh kifejezetten nem kapcsolja össze a férfi–nő kapcsolatban való boldogságkeresést a lét-titok kutatásával. Véleményem szerint a Gárdonyi életműben a kettő sokszor párhuzamosan fut, és ennek a kapcsolt igazság-keresésnek programregénye az *Álmodozó szerelem*.

*

Dédapámnál a Balaton fogalma szakrális. A *Te, Berkenye* című regényében találkozunk vele: – Ha itt lagnánk – folytatta álmodozva a leány –, minden csillagos estén lejönnék ide, és nézném ezt a gyönyörű tavat. A gyermekkori mesék levegőjében érezném magamat. A Balaton az Isten költeménye.

Ötvenéves, amikor ez a definíció megszületik. A balatoni emlékek már számára is szinte a gyerekkori meséknek számítanak. De még élnek benne. A csillagos ég képe talán olyan, mint amilyenek a „boglári mezőségen” látta. A párját kereső, az Istent szerető, álmodozó Júliával mondatja ki. Júlia üzenete meg is érkezik Pityóhoz, aki – szinte önmagát felülmúlva – a definíciót azonnal az eszményi hölgyre alkalmazza:

– Mint maga – mondta oly halkán Pityó, hogy csak Júlia hallhatta.

Az *Álmodozó szerelem*ben még csak felsejlik, de aztán az életművet is meghatározó témapárosítás ebbe a Balaton fogalomba is belesűrül, és az eszményi nőalakot is szakrális dimenzióba emeli.

Gárdonyi kifejezetten balatoninak nevezhető regényeiben nem kapunk a Balatonról elkápráztató leírást, hanem inkább impresszionista képeket. Nem a tó szépségére kívánja felhívni a figyelmet, hiszen a tóról olyan általánosságokat tudunk csak meg, hogy például a somogyi partról szép, hogy a nádas keretül szolgál a víznek, hogy tud sima is lenni és háborogni is.

Az, hogy a *Vallomásban* Besztercey Füredre megy festeni, hogy az esti part menti sétákról Júlia a *Te, Berkenyében* nem tud lemondani, megsejtet valamit, amit mindenki átértzett már, aki a tó mellett akárcsak néhány esti órát is eltöltött.

Az, hogy az *Egy korty vízben* a Balaton vize menekíti ki a völgyényt a menyasszony csapdjából jóindulatú segítővé varázsolja a tavat.

Az, hogy a *Te, Berkenyében* a főszereplők számára feltáruló Balatonkép teljesen eltérő, azt is jelentheti, hogy a Balaton – mint az Egy korty víz története is mutatta – mindenkiből más érzéseket, gondolatokat, tetteket vált ki. Pityó Szántódról hajóval Füredre, az Anna bálba utazva: „Elámult, mikor a Balatont meglátta. / – Mennyi víz! Ki issza meg ezt a sok vizet? Hogyan nem gondoltak arra, hogy lecsapolják és beves-sék!” Júlia ezzel szemben arra gondol: „Mért nem tart ez az éj örökké! a hold, a zene, a csillogó Balaton.”

Az, hogy szerepelnek úszni tudó, és úszni nem tudó emberek, és hogy az úszni tudók megtalálják a boldogságukat, az úszni nem tudók belefulladnak a vízbe, azt sugallja, hogy a Balatonhoz való viszonyulásunk szinte élet-halál kérdése.

Dédapám mintha tudatosan lelket és cselekvő erőt adna a tónak. Ez nem idegen tőle. A *Tükösnapló* szerint „Ódja van tán némely helynek, helységnek is. Régi háznak, bútor-nak, fának. Rejtelmes «én»-je, amely él, gondolkodik, vagy mintha lélek volna ő maga is, csak hogy nem emberi testben, vagy legalábbis olyan élő karaktere még a hegynek, völgynek is, mint az embernek.”³⁶

A balatoni tárgyú prózai írásaiban ez a cselekvő erő a párkereséssel kapcsolatos.

Amint láttuk, az *Egy korty vízben* megment a boldogtalanságtól.

A *Te, Berkenyében* vigasztal, sebet gyógyít, de ellentéziként *életre szóló* kapcsolattól „megmentő” gondolat lehet. Nem okoz életre szóló maradéktalan örömet, le lehet élni az életet a nagy ő, az „Isten költeménye” nélkül, de a Balaton *ódja* nem engedi kitörlni a felejthetetlen pillanat emlékét. Júlia és Pityó *még öreg korukban is azt érzik*:

„Mintha a füredi éj órájában volnának, s valami pajkos tündér átvarázsolta volna a nyarat téllé, a Balatont háztengerré, Pityót Mikulássá, Júliát aggnővé.”

A *Vallomásban* a Balaton „ódja” tereli egybe a párt, vagy ahogyan a már feleséggé lett Ilka mesél el:

„Mirajtnak Füreden történt ez a csoda (...) (ahol) az a sok nád, aztán az a világnak háttal fordult templom ott a tihanyi hegyen...”

Gárdonyi balatoni tárgyú verseiben gyakran, kerül elő a szerelem. A holdfény, a csillagok, a templom is visszatérő motívumok. A *Balaton* című költeményben csak ezeket találjuk:

Csak hogy újra látlak, égnek ezüst tükre,
égnek ezüst tükre, szép csöndes Balaton!
Arcát a hold benned elmélázva nézi,
s csillagos fátyolát átvonja Tihanyon.

Letülök egy kőre s elmerengek hosszan
 az éjjeli csendben az alvó fa alatt.
 Nem is vagyok tán itt, csupán csak álmodom:
 Balatont álmodom s melléje magamat.

Itt nem a szerelmet, a szerelmezt, hanem Tihany szépségét emeli ki.

Ez a mű a Dante kiadásban megjelent *Gárdonyi összes versei* kötet alapján 1894-ben született. Nem tudni a kötet megjelenése előtt, vagy után. Egy biztos, az *Aprilis* című kötetbe ahol a már idézett Vilmától búcsúzó vers is szerepel, nem szerkesztette be.

A kötet megjelenésekor, 1894-ben, Dédapám 31 éves és már Dédanyámtól elhagyva, egyedül él Pesten. Mégis vágyik a Balaton után. Az után a Balaton után, amit később az *Isten költeményének* nevez, és az után a Balaton után, ami az Álmodozó szerelemben férfi-nő kapcsolatban való boldogságkeresés és a lét titok kutatásának helye. Ezzel a Balatonnak azonosul Tihany gyönyörű látványa hatására. Akár egy meditatív imának is felfoghatjuk ezt a verset, amelyből az az érzése támad az olvasónak, hogy a Balaton mellett lenni a táborhegyi örömhöz, az „Uram, jó itt nekünk!” (Mt 17,4) érzés boldogságához hasonló öröm.

Joggal tehetjük fel a kérdést: mi az öröm forrása a boldogtalanságban?

Az egyik ok talán a pannon táj cselekvésre ösztönző csodálata, ami Cs. Varga István gondolatmenete alapján rádöbben a fiatal író, hogy az országépítés munkájában részt venni hatalmas belső öröm forrása³⁷. Gárdonyi országépítő munkája nem a politika, nem a gazdaság, hanem a lélek területe. Várkonyi Nándor Széchenyit és Vörösmartyt hozza fel példának, hogy az e tájról jött kiválóságok (...) sohasem voltak erőszakos egyéniségek. A Dunántúl nem a forradalmárok hazája.³⁸ Gárdonyi könyvéből Tordai szerint valóban hiányzott a csont³⁹, és a Jézus-követés és a lelki tökéletesedés gondolata nem jellemzője a forradalmároknak. Gárdonyi országépítő munkája valami teljesen más. Ő abból indul ki, hogy „Az olvasmány, amely bennünk marad, lelkünknek részévé válik. A szép és nemes olvasmány nemes, szép és jó részévé; (...) Tehát az író lelke a nemzet lelkének illetéknépp gazdagítója, nemesítője lehet...”⁴⁰

Erre a gondolatra rímelt a másik lehetséges magyarázat is, amit a vers ima jellegéből és a táborhegyi jelenés örömmérséből kiindulva szakrális területen érdemes keresni. A magyarázat nem lehet független a múlttól, az *Álmodozó szerelem* tanulságától, az akkor jelentől, hogy Dédapám élete legnagyobb válságának idején írta, és jövőtől, *Te Berkegyében* később megfogalmazódó definíciótól – „a Balaton az Isten költeménye”.

A színváltozás szemüvegén át a múlt, a jelen és jövő egybeolvad. A Táborhegyen a felhőből jövő szózat hallatára a tanítványok arca borulnak és igen megrémülnek, majd Jézus odalép hozzájuk megérinti és megszólítja őket: „Keljete fel, ne féljete!” Ez a szózat Péter, Jakab és János számára a hitet bizonyossággá, személyes tapasztalattá, apostolkodásra indító élménnyé alakította. Ezt a megszólítotttságot, ezt a boldogság élményt érzem a sorok mögött, ami, Dédapámnak pedig akkor talán még csak egy versírásnyi időre de felvillantotta azt a lehetőséget, hogy saját szenvedése ne kesergés, hanem küldetés forrása legyen.

*

Dédapámat nem tartották számon a balatoni írók között, jóllehet, halála után két évvel a Balaton tágabb környezetében, Karádon már emléktáblát állítottak tiszteletére. Halála századik évfordulójának évében a kutatás erre a kapcsolatrendszerre is rávilágított. Gárdonyi gyerekkorától élete végéig kötődött a tóhoz és annak környékéhez. Ismertebb prózai írásai az *Egy korty víz*, a *Te, Berkenye*, a *Vallomás*, sokat idézett verse *A Balaton*. Az író édesanyjának faluja Szőlősgyörök, és korai tanítói helyei Karád, és Devecser is balatoninak tekinthetők. Ehhez a balatoni tájhoz az Isten- és a párkeresés élménye köti.

Az eddig könyv formában még meg nem jelent *Almodozó szerelem* című regényében azt a tanulságot vonja le, hogy a boldogság érdekében el kell indulni a lelki emberré válás útján, Szent Pál példájára újjá kell születni, áldozatot kell vállalni és hozni a másikért. A korai kritikusok már észrevették, hogy Dédapámnál rendre visszatér a férfi–nő kapcsolat, és az emberi létezés titkának kutatása. Ez a dolgozat azt állítja, hogy Gárdonyi a kettőt szoros egységnek tekinti már fiatal kora óta, és a boldogság titkát a jézusi példában látja, az embernek szeretetből, önként kell a másikért magára vállalnia a szenvedést.

A Balaton Gárdonyi számára „az Isten költeménye”, a gyermeki tiszta boldogság utáni vágy és az eszményi társ metaforája. A tó ódja, védi és segíti a tiszta és boldog szerelemre vágyó lelkeket, vigasztal, sebeket gyógyít, és nem enged feledni ajándékba kapott pillanatokat. Az író számára holdfényben, csillagokkal körülvett Tihany a cselekvésre ösztönző pannon *érzés*, a táborhegyi öröm, az „Uram, jó itt nekünk” (Mt 17,4) élménye, a létitok képi megfejtése, igazodási pont, apostolkodásra ösztönző felkiáltójel.

¹ Pl.:Falú visszhangja ² Pl.:Vallomás, Éjjel a mezőn ³ Pl.:Vallomás ⁴ Pl.:Ida regénye ⁵ A Pl.:z a hatalmas harmadik, Te, Berkenye, Egri csillagok, Vallomás ⁶ Pl.:Három bagoly ⁷ Pl.:A karádi fasorban ⁸ Pl.:Vallomás ⁹ Pl.:Három bagoly ¹⁰ Pl.:Almodozó szerelem ¹¹ Pl.:Egy korty víz, Te, Berkenye, Egri csillagok, Vallomás ¹² Pl.:Falú visszhangja ¹³ Pl.:Almodozó szerelem ¹⁴ Pl.:Almodozó szerelem ¹⁵ Pl.:Éjjel a mezőn ¹⁶ Pl.:Falú visszhangja ¹⁷ Pl.:Kék leányka, zöld legényke, Isten rabjai, Te, Berkenye, Vallomás ¹⁸ 1864. április 24.) „ismét zsákba kerül a macska”, és Kilitin büjki elő, ahol ismét csak két évig egerészhet, mert Kilitiből megint Pátkára cipelik. Ziegler Pátkán (1866. szeptember 29.) Kégl urasághoz áll be. Rövid pár hónapig tart szegődése. ¹⁹ Jövendő, 1903 (1. évfolyam, 1-46. szám)1903-08-16 / 27. szám, https://adt.arcanum.com/hu/view/Jovendo_1903 ²⁰ https://adt.arcanum.com/hu/view/PestiNaplo_1899_09 ²¹ BUVARY Livia, Gárdonyi a dalköltő, in „A Nemzeti Szalony és Más” Szerk: KELLER Péter, magánkiadás, 2021, 130. ²² GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é.n. I.-146. ²³ GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é.n. I.-146. ²⁴ GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é.n. I.-146. ²⁵ Az Éjjel a mezőn című versében Szőlősgyörököt köti össze a Balatonnal, a boglári mezőn ballag és nézi a gyoróki erdőt, látja a gyoróki templom tornyát ²⁶ Az Álom (1893) című költeményében Karádot együtt említi Fonyóddal ²⁷ A Falú visszhangjában az északi parton terjeszti ki a Balaton határait a Somlóig ²⁸ GÁRDONYI József, Az élő Gárdonyi, Dante, Budapest, é.n. I.-146. ²⁹ Zamárdi, Keréd/Karád, Dörög/Györök, Andocs ³⁰ A Falu rossza című darab színrevitele Dörögön/Györökön, majd utána utazás Kerédre/Karádra segédantói állás betöltésére; Sándor javára szerelni vetélytársa lemond Ilonáról; a ferences szerzetbe való jelentkezés Devecserben és az andocsi ferencesekhez való belépés ³¹ Ilka: Csik Ilka. Hermína: Tima Hermin, a devecseri főtanító leánya. Pajándi Sándor: Ziegler Geza tanítóélete) ld. ELŐ Gárdonyi, I.147. ³² GÁRDONYI Géza, Titkosnapló, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 121. ³³ OLÁH Gábor: Írói arcképek, Singer és Wolfner, Budapest, 1910. <https://mek.oszk.hu/11400/11477/11477.htm> ³⁴ OLÁH Gábor: Írói arcképek, Singer és Wolfner, Budapest, 1910. <https://mek.oszk.hu/11400/11477/11477.htm> ³⁵ Forráselemzési téma is lehet, hogy honnan vehette át Oláh Gárdonyi jellemzésére Az emberiség története öt mondatban című szabadverset, ami Gárdonyi saját gyerekeinek szánt gondolata ld: GÁRDONYI Géza, Földre néző szem, Égre néző lélek Dante, Budapest é.n., 186. ³⁶ GÁRDONYI Géza, Titkosnapló, Szépirodalmi

Könyvkiadó, Budapest, 1974, 121. ³⁷ Cs. Varga István gondolatsora. „A pannon szellem nyomait Janus Pannoniusz, Zrínyi, Berzsenyi, a két Kisfaludy, Vorösmarty, Babits vonalán kutathatjuk Weores Sándoron, Takács Gyulán át Nagy Gáspárig és tovább. Nem véletlen, hogy Várkonyi Nándor A Dunántúl hivatása című, 1941. június 7-én a pécsi Janus Pannoniusz Társaságban tartott előadásában a keresztény egyházépítés művére is hivatkozva fejt ki, hogy «Az országépítés nagy színpada Pannónia: ez a legtisztább magyarság európai fészke...»” in Rácz László, Cs. Varga István: Borkultúra kettős tükörben, Hungarovox Kiadó, Budapest, 2016, pp: 244 ³⁸ Id: Gallos Orsolya Várkonyi Nándor a Dunántról című a Limes - Tudományos szemle, 20. évfolyam (Tatabánya, 2007)2007 / 4. szám 18. oldalán található gondolatmenete, melynek forrás Várkonyi Nándor: Magyar Dunántúl. Turul. Budapest. 1944. 208. ³⁹ Id: Tordai Anyos, Amit nem tudunk Gárdonyiról, Különlönyomat a „Magyar Kultúra” 1935. évfolyamából ⁴⁰ Gárdonyi Géza, Titkosnapló, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1974, 53-54.

BALAJTHY FERENC

A SZÉKELY MAGYAR MARAD

(Megkésett üzenet Wass Albertnek)

Ha, elveszik földedet, házad, s hazád,
Csak csupasz szív marad és a becsület.
Remény pókhálóján függ a feszület,
Ősöknek szelleme jár vissza hozzád!

Ha kifosztanak, gyilkolnak a szavak,
Nem élő semmid, se múlt, se a holnap.
S mint olcsó rabot pénzigába fognak,
Nem leszel már igazán sosem szabad!

Csonkítják hited, Sátán hangja hallik,
Világ gyémánttengelye megbicsaklik,
Nem kel már új mag az ősrögök alatt!

Minden múlik, a gondolat még szalad,
De a kő, fa, magyar székely marad hát,
S egyszer a víz is meggondolja magát!